

WSTĘP

Realizowane od 1975 r. w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego ciągle wydawnictwo zbiorowe "*Z Badań Nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*", zamieszczające wyniki prowadzonych w skali ogólnokrajowej badań w zakresie dziejów książki w Polsce - jest związane z osobą Prof. dr hab. Barbary Bienkowskiej, pod redakcją naukową której do 1993 r. ukazało się piętnaście zeszytów serii¹.

Począwszy od niniejszego zeszytu szesnastego - kolejne będą nazwane tomami i opatrywane stałym podtytułem "Studia i Materiały".

Redakcyjny wstęp do tomu będzie zawierał adnotacje dotyczące treści poszczególnych artykułów. Zarówno spis treści, jak i wstęp będą tłumaczone na język angielski i francuski. Zamknięcie każdego tomu będzie stanowił indeks nazwisk.

* * *

Tom niniejszy zawiera trzy studia oraz cztery opracowania dokumentacyjne dotyczące historii bibliotek.

Maria Piłtyczak - Majerowicz omawia zagadnienie bibliotek prowadzonych przez unicki zakon bazylianów na wschodnich kresach staropolskiej Rzeczypospolitej. Na podstawie źródeł archiwalnych i wyników badań proveniencyjnych oraz stanu dotychczasowej historiografii - ustalone zostało istnienie przed 1831 r. - 42 bibliotek w bazylikańskiej prowincji koronnej, czyli polskiej.

Wanda Karkucińska przedstawia mało dotąd znane dzieje księgozbioru i archiwum zgromadzonego w Białej Podlaskiej przez rodziców Karola Stanisława Radziwiłła męża Anny Katarzyny z Sanguszków (1676 - 1746), która tę kolekcję włączyła do biblioteki radziwiłłowskiej w Nieświeżu jako "oddział bielski" i ciągle go pomnażała. Obecnie rozproszony księgozbiór ten kwalifikuje się jako przykład jednego z lepszych w staropolskiej Rzeczypospolitej, szczególnie bogatego w pozycje reprezentatywne dla kultury francuskiej.

Józef Szocki dokonuje obszernej analizy zawartości księgozbioru Józefa Przyborowskiego (1823 - 1896) archeologa, badacza literatury

staropolskiej, językoznawcy, bibliotekarza, profesora Szkoły Głównej w Warszawie, członka Akademii Umiejętności. Analiza zachowanej w Ossolineum oryginalnej dokumentacji wskazuje, że głównymi motywami gromadzenia zbiorów przez Przyborowskiego było tworzenie warsztatu pracy naukowej i pasja kolekcjonerska, której dowodzi obecność licznych starych druków. Księgozbiór ten cechuje wielodyscyplinowość i wielojęzyczność.

Zakwalifikowane w niniejszym tomie do działu "Materiały" cztery opracowania zostały wykonane na zamówienie Pracowni Dokumentacji Księgozbiorów Historycznych Biblioteki Narodowej w celu ich zamieszczenia w tzw. "Nowym Chwalewiku" - będzie to nowe opracowanie nawiązujące do dzieła Edwarda Chwalewika "*Zbiory polskie...*" (t. 1 - 2, Warszawa 1926 - 1927). Ze względu na obszerność - opracowania te tylko częściowo zostaną wykorzystane we wspomnianym wydawnictwie - natomiast opublikowanie tych materiałów w całości jest uzasadnione z naukowego punktu widzenia.

Piotr Rumatowski opisuje dzieje, powstałej na początku XVII w., biblioteki kościelnej w Borku Wielkopolskim - przeznaczonej dla potrzeb miejscowego duchowieństwa. Niewielka, ocalała do dziś część tego księgozbioru składającego się z inkunabułu i 86 woluminów starych druków - bogata jest w cenny materiał proveniencyjny. Obecnie zbiór ten znajduje się w Bibliotece Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

Elżbieta Stelmaszczyk omawia dzieje i zawartość księgozbioru Jana Koźmiana (1814 - 1877) uczestnika Powstania Listopadowego, emigracyjnego działacza politycznego związanego z Hôtel Lambert, a następnie duchownego - kanonika poznańskiego. Zgromadzona przez niego kolekcja odzwierciedla różnorodność zainteresowań właściciela. Znalazły się w niej inkunabuły i druki z XVI, XVII i XVIII wieku. Materiał proveniencyjny wskazuje na pochodzenie niektórych pozycji z kolekcji książąt włoskich Altieri oraz Albani. Obecnie księgozbiór przechowywany jest w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Magdalena Skóra przedstawia dzieje i zawartość Biblioteki Polskiej założonej w Mihałenach przez lekarza Juliana Ksawerego Łukaszewskiego (1835 - 1906), uczestnika Powstania Styczniowego, organizatora gminy emigrantów polskich w Rumunii. Biblioteka ta działała w latach 1866 - 1892, a następnie została przekazana Śląskowi, jako najbardziej zagrożonemu wynarodowieniem.

Elżbieta Stec zarejestrowała "Księgozbiór Świętokrzyski" będący kolekcją stworzoną przez Mariana Toporowskiego (1901 - 1971) krytyka literackiego, redaktora, bibliografa, tłumacza, bibliotekarza (związanego z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie) miłośnika Ziemi Kieleckiej.

Józef Wojakowski

Przypisy

¹ W 1993 r. ukazał się dodatkowo tom specjalny "Z Badań..." zawierający studia ofiarowane Prof. Barbarze Bieńkowskiej.

INTRODUCTION

Depuis 1975 l'Institut de la Bibliothéconomie et d'Information Scientifique de l'Université de Varsovie édite la série "Z Badań Nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi" (Recherches sur les Collections Historiques en Pologne) consacrée aux résultats des recherches menées en Pologne dans le domaine de l'histoire du livre. Dès début la série est liée avec Madame le prof. Barbara Bienkowska, qui l'a dirigée jusqu'à 1993 - c'est-à-dire quatorze cahiers¹.

À partir du présent cahier tous les suivants on va nommer "les volumes" et ils recevront le sous-titre "Studia i Materiały" (Études et Matériaux).

Dans l'Introduction de chaque volume on donnera le résumé du sujet de chaque article. La table de matière et l'introduction sera traduit en anglais et en français. À la fin de chaque volume l'index alphabétique des noms sera établi.

Le présent volume contient trois études et quatre travaux de documentation concernant l'histoire des divers collections.

* * *

Maria Piłtyczak-Majerowicz s'occupe du problème des bibliothèques dirigées par des pères uniates de Saint Basile, situées sur les confins est de l'ancienne République de Pologne. D'après les sources des archives et d'après les résultats des recherches de la provenance ainsi que s'appuyant sur l'état actuel des recherches historiographiques, elle a constaté qu'avant 1831 dans la province basilienne de la couronne (c'est-à-dire en Pologne-même) il existaient 42 bibliothèques.

Wanda Karkucińska présente mal connu jusqu'à nos jours, l'histoire de la bibliothèque et de l'archive complétés à Biała Podlaska par les parents de Karol Radziwiłł, le mari d'Anna Katarzyna Sanguszko (1676-1746), qui a joint cette collection à la bibliothèque des Radziwiłłs à Nieśwież comme "la section de Biała" et qu'elle enrichissait constamment. Bien qu'à présent dispersée, cette collection est qualifiée comme l'exemple des meilleurs bibliothèques en ancienne République de Pologne, particulièrement riche en volumes typiques pour la culture française.

Józef Szocki fait une analyse approfondie du contenu de la collection de

¹ Z Badań Nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi,
t. 16. Warszawa 1995

Przyborowski's case book collecting was motivated both by his professional academic interests and collector's passion, testified, by the presence of numerous old prints in his multilingual and interdisciplinary collection.

The four documents included into the section of Materials of the present issue have been critically edited on commission of the Polish Historical Book Collections Documentation Workshop of the Polish National Library. They will be published in the so-called "New Chwalewik", i.e. a new study based to a certain extent on the work of Edward Chwalewik "*The Polish Book Collections...*" (vol. 1 - 2, Warsaw 1926 - 1927). Because of their very detailed character, the above-mentioned studies will be only partially included into the forthcoming work, while their academic standards make their in extenso publication highly desirable.

Piotr Rumatowski describes the history of the Borek Wielkopolski church library, founded at the beginning of the 17th century, destined for the local clergy. The small surviving portion of this collection, consisting of an incunabulum and 86 volumens of old prints contains ample and valuable provenience materials. The collection is stored at the Poznań Archdiocese Archives Library.

Elżbieta Stelmaszczyk comments on the contents of the book collection of Jan Koźmian (1814 - 1877), a participant of the 1830 November Uprising and an emigration political activist connected with the Hotel Lambert circle, later a Roman - Catholic priest, the canon of Poznań. His collection, containing incunabula and 16th - 18th c. prints, reflects the variety of the owner interests. The provenience material indicates that part of this collection can be traced back to the collections of the Italian Altieri and Albani princes. The collection is now stored at the Poznań Library of the Society of the Friends of Sciences.

Magdalena Skóra presents the history and contents of the Polish library at Mihaleny, Romania, founded by the Polish physician Julian Ksawery Łukaszewski (1835 - 1906), a participant of the 1863-4 January Unprising, the organizer of the Polish community in Romania at the time. After the 1866 - 1892 period in Romania, the collection was transferred to Silesia, the region of Poland where the threat of losing national identity by the population under German rule was most severe.

Elżbieta Stec describes "The Świętokrzyski Book Collection", created by Marian Toporowski (1901 - 1971) from Kielce, a literary critic, editor, translator, librarian (connected with Warsaw University Library) and local

patriot.

Józef Wojakowski

(translated by *Iwona Bebrysz*)

¹ In 1993 appeared an additional special issue with studies dedicated to Professor Barbara Bienkowska.

INTRODUCTION

Since 1975 the Institute of Library and Information Science has continuously issued a series entitled: "Research on Polish Historical Book Collections", presenting the results of research on the history of the book in Poland, carried out on a national scale. The editor of the series is Professor Barbara Bienkowska¹. By 1993 fifteen successive issues of the series have been published under her supervision. From the sixteenth issue on, the next ones will be described as "volumes". Each volume will begin with an introduction, containing notes on the contents of published articles, and end with an index of names. Both the introduction and table of contents will be translated into English and French.

* * *

This issue contains three studies and four critical editions of documents, concerning the history of Polish libraries.

Maria Pidtypczak - Majerowicz describes libraries run by the Uniate Basilian order on the eastern borderland of the Polish Commonwealth of the Gentry. The archives as well as provenience studies and results of previous historiography studies have testified to the existence of 42 libraries before 1831 in the Polish (Crown) Basilian province.

Wanda Karkucińska presents the hitherto scarcely known history of the Biała Podlaska archive and book collection, compiled by the parents of duke Karol Stanisław Radziwiłł. His wife, Anna Katarzyna Radziwiłł, neé Sanguszko (1676 - 1746), included the above-mentioned collection into the Radziwiłł library in Nieśwież as "the Biała Podlaska department", to which she kept adding new volumes. The now scattered collection is assessed as one of the best Polish Commonwealth of the Gentry book collections, especially with regard to items characteristic for French culture of the period.

Józef Szocki provides a comprehensive analysis of the book collection of Józef Przyborowski (1832 - 1896) - an archaeologist, literary critic specializing in old literature, linguist, librarian, professor of the Principal School (Szkola Główna) in Warsaw, member of Polish Academy of Learning (Polska Akademia Umiejętności). The analysis of the original documentation, preserved in the Ossolineum library, indicates that in

Józef Przyborowski (1823-1896) - un archéologue, chercheur en littérature ancienne polonaise, linguiste, bibliothécaire, professeur de Szkoła Główna (École Principale) à Varsovie, membre de l'Académie des Sciences. L'analyse de la documentation originale conservée à Ossolineum montre que le motif principal de la constitution de cette collection était de créer une bibliothèque professionnelle pour des recherches scientifiques ainsi que simple passion de collectionner prouvée par des nombreux livres anciens. Nous y trouvons des volumes sur des sujets différents et des livres en langues différentes.

Qualifiés dans le présent volume comme "Matériaux", quatre études sont établis à la demande de Pracownia Dokumentacji Księgozbiorów Historycznych Biblioteki Narodowej (Atelier de Documentation des Collections Historiques de la Bibliothèque Nationale) avec le but de les publier dans le volume dit Nowy Chwalewik (Nouveau Chwalewik) qui constituera une nouvelle documentation en relation avec l'oeuvre d'Edward Chwalewik *Zbiory polskie...* (*Les collections polonaises...*, vol. 1-2, Varsovie 1926-1927). Vu leurs dimensions, ces études ne seront que partiellement utilisées dans le volume mentionné ci-dessus, mais leur publication complète ici est justifiée de point de vue de leur qualité scientifique.

Piotr Rumatowski décrit l'histoire de la bibliothèque ecclésiastique à Borek Wielkopolski, fondée au début XVII s. pour les besoins du clergé de la ville. Une partie modeste de cette collection conservée jusqu'à nos jours, contient des incunables et 86 volumes des livres anciens riches en précieux matériel de provenance. À présent la collection se trouve dans la bibliothèque de l'Archive d'Archidiocèse à Poznań.

Elżbieta Stelmaszczyk s'occupe de l'histoire du contenu de la collection de Jan Koźmian (1814-1877), participant au Soulèvement de Novembre (1830), membre du cercle d'émigrants liés avec Hôtel Lambert, puis prêtre chanoine à Poznań. Le caractère hétérogène de sa collection reflète un vaste champ d'intérêts de son propriétaire. On y trouve des incunables et des livres du XVI, XVII et XVIII s. Le matériel de provenance indique que certains oeuvres viennent de la collection des princes d'Italie Altieri et Albani. À présent la collection est conservée dans la Bibliothèque de Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (Société Posnanienne des Amis des Sciences).

Magdalena Skóra présente l'histoire et contenu de la Bibliothèque Polonaise fondée par le médecin Julian Ksawery Łukaszewski (1835-1906), participant au Soulèvement de Janvier (1863), organisateur de la commune des émigrants polonaise en Roumanie. La bibliothèque était ouverte entre 1866 et 1892, puis elle était offerte à Silesie comme une région la plus menacée par la denationalisation.

Elzbieta Stec décrit "Księgozbiór Świętokrzyski" (Bibliothèque de Saint-Coix) - la collection crée par Marian Toporowski (1901-1971), critique littéraire, redacteur, bibliographe, traducteur et bibliothcaire lié avec Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (Bibliothèque de l'Université de Varsovie), qui avait un grand sentiment pour la région de Kielce.

Józef Wojakowski

(traduit par *Magdalena Kapelusz*)

¹ Un volume spéciale "Z Badań..." (*Des recherches...*) qui contenait les études dédiées à prof. Barbara Bieñkowska était édité en 1993.